

HELSINGFORS UNIVERSITET

“Bästa thing som happna till mig”

Tvärspråkligt inflytande i finlandssvenska
amerikaemigranternas talspråk.

Carina Lundström
014755312
Magisteravhandling
Nordiska språk
Humanistiska fakulteten
Helsingfors universitet
Mars 2022

Sammandrag

Fakultet: Humanistiska fakulteten

Utbildningsprogram: Magisterprogrammet i nordiska språk och litteraturer

Studieinriktning: Nordiska språk

Författare: Carina Lundström

Arbetets titel: "Bästa thing som happna till mig" -Tvärspråkligt inflytande i finlandssvenska amerikaemigranternas talspråk.

Arbetets art: Magisteravhandling

Månad och år: Mars 2022

Sidantal: 42

Nyckelord: tvåspråkighet, interferens, emigration, amerikansvenska, tvärspråkligt inflytande

Handledare: Jan Lindström

Förvaringsställe: Helsingfors universitets bibliotek

Övriga uppgifter:

Sammandrag: Vid sekelskiftet 1900 emigrerade ca. 70 000 finlandssvenskar till Amerika i hopp om ett bättre liv. Där talade de svenska hemma och engelska ute i samhället. Emigranterna blev successivt tvåspråkiga och deras modersmål färgades av kontakten med engelskan.

I den här avhandlingen analyseras sju finlandssvenska amerikaemigranternas talspråk med fokus på engelsk interferens. Syftet är att lyfta fram de språkkontaktfenomen som kan urskiljas i emigranternas talade språk samt genom en jämförelse med talare från andra generationen beskriva skillnader och likheter. Dessutom görs jämförelser med en emigrant som efter emigrationen hade betydligt mindre kontakt med svenskan.

Materialet består av sammanlagt sju inspelade intervjuer på svenska. Fem av intervjuerna är gjorda med emigranter och två med amerikafinlandssvenskar från andra generationen. Intervjuerna är gjorda av *Amerikaexpeditionen 1971* och är publicerade av Svenska litteratursällskapets arkiv på webbsajten Finna. Analysen fokuserar på ord och uttryck som kan härledas till engelskan och hur dessa används i svenskan. Resultatet jämförs med tidigare forskningsresultat om amerikafinlandssvenskan samt studier om amerikansvenskan.

Resultatet visar att den svenska som emigranterna talar har många likheter med den amerikansvenska som beskrivs i tidigare studier. I informanternas tal förekommer både tillfälliga lån, lånord som integrerats i svenskans grammatiska system samt en varierande mängd sambands- och samtalssignaler. De engelska inslagen i emigranternas tal är i huvudsak enstaka ord som är nära anknytna till vardagen i Amerika. Andra generationen använder färre lånord och verkar mer måna om att hålla sig till svenska. De frågar efter svenska ord då de är osäkra och då de använder engelska, korrigerar de genast med den svenska motsvarigheten.

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 Syfte och forskningsfrågor	2
1.2 Tidigare forskning	3
1.3 Disposition.....	4
2 Bakgrund	5
2.1 Livet i det nya landet	5
2.2 Språklig anpassning.....	7
3 Teoretisk referensram och centrala begrepp.....	9
3.1 Språkkontakt.....	10
3.2 Kodväxling	11
3.3 Lån.....	13
3.4 Attrition	15
4 Amerikasvenskan	16
5 Material och metod.....	18
5.1 Material	18
5.1.1 Emigranterna	19
5.1.2 Andra generationen	20
5.2 Metod.....	21
6 Analys.....	22
6.1 Emigranterna	22

6.1.1 Lånade substantiv	22
6.1.2 Lånade verb	25
6.1.3 Lånade adverb och adjektiv	26
6.1.4 Prepositioner	27
6.1.5 Samtalssignaler	28
6.1.6 Kodväxling, lån, attrition.....	29
6.2 Andra generationen	31
6.2.1 Substantiv	31
6.2.2 Verb	31
6.2.3 Övriga inlån	32
6.2.4 Kodväxling och attrition.....	32
6.3 Anna	33
7 Sammanfattning och diskussion	35
8 Avslutning	38
Litteratur	40
Primärmaterial	42

1 Inledning

Det finns två stora migrationsperioder i Finlands historia. Vid sekelskiftet 1900 flyttade över 300 000 personer från Finland till Nordamerika och från 1950 till 1970 flyttade över 400 000 finländare till Sverige. Till följd av dessa utflyttningar bildades de största utlandsfinländska samhällena. (Siirtolaisinstituutti 2021). Den här avhandlingen fokuserar på emigrationen till Nordamerika vid sekelskiftet 1900 och närmare bestämt de finlandssvenska emigranterna och hur deras talade svenska påverkats av engelska.

Det finns ingen exakt data om finlandssvenskarnas andel av emigrationen till Nordamerika, men Myhrman (1972: 18) uppskattar att antalet under tiden 1870–1929, ligger på cirka 70 000. En del återvände till hemlandet efter några år, men många blev kvar i det nya landet resten av sitt liv. De finlandssvenska emigranterna kom i huvudsak från Vasa län i Österbotten, men det fanns emigranter också från Åland, Åboland och Nyland (Myhrman 1972; Ivars 2020.)

Orsakerna till utvandringen var främst ekonomiska. Amerika lockade som möjligheternas land och emigranterna hoppades på ett ekonomiskt bättre liv. Ivars (2020: 21) påpekar att arbetsrelaterad utvandring till Sverige hade förekommit ända sen medeltiden och emigrationen till Amerika blev enligt Ivars (ibid.) en fortsättning på denna tradition.

Eftersom få av emigranterna kunde engelska då de reste från Finland, var de tvungna att lära sig språket då de kom fram. Skutnabb-Kangas (1982: 69) konstaterar att då två grupper med olika språk kommer i kontakt med varandra, är det oftast nödvändigt ifall de vill kommunicera med varandra, att den ena gruppen lär sig den andras språk. Tack vare likheten mellan svenska och engelska lärde sig emigranterna genom sitt arbete att tala hjälpligt. Kvinnorna som arbetade i familjer lärde sig till en början de engelska hushållstermerna, och även männen lärde sig att tala engelska i arbetet. En del gick i aftonskola för att lära sig språket. Småningom klarade de ett vanligt samtal och efter en tid till exempel läsning av tidningar. (Myhrman 1972: 540).

De finlandssvenska emigranterna lärde sig engelska som ett *andraspråk*. Enligt Börestam och Huss (2001: 24) används begreppet andraspråk om ett språk som lärs in

efter att förstaspråket eller modersmålet är etablerat. Med andraspråk avses ett språk som är vanligt förekommande eller dominerande i ett samhälle. Man kan sålunda säga att emigranterna blev successivt tvåspråkiga (jfr Skutnabb-Kangas 1981: 83–85). Svenskan användes hemma och i umgänget med landsfränder, medan engelskan var det språk som användes i yrkeslivet och ute i samhället, detta kan enligt sociolingvistikens beskrivas som en diglossisk situation. (Börestam & Huss 2001: 104–109).

Då en person jämsides använder två språk kan man enligt Weinreich (1979: 1) säga att två språk är i kontakt. Börestam & Huss (2001: 66) påpekar att då individen jämsides använder två språk, är en skarp åtskillnad inte alltid vare sig möjlig, nödvändig eller ens önskvärd. Som resultat av att en person behärskar två språk kan avvikelser från någondera språkens norm förekomma; detta kallar Weinreich (1979: 11) för *interferens*. Enligt Thomason (2001: 10) sker det så gott som alltid någon form av interferens mellan språk i kontakt. Åtminstone det ena språket kommer att påverka det andra i någon grad.

Börestam & Huss (2001: 66) benämner samma fenomen som *tvärspråkligt inflytande*. Enligt Abrahamsson och Bylund (2012: 41–42) används termen tvärspråkligt inflytande allt mer inom andraspråksforskningen och fungerar mer täckande för olika flerspråkighetsfenomen som kodväxling, lån och attrition.

Med intresse och nyfikenhet för hur de finlandssvenska amerikaemigranternas språk hade utvecklats besökte en grupp forskare inom nordistik vid Helsingfors universitet emigrantsamhällen i USA och Kanada 1971. De intervjuade i huvudsak första generationens invandrare och deras berättelser spelades in. Forskargruppen kallade sig för *Amerikaexpeditionen 1971*. (Ivars 2020: 10.)

Amerikaexpeditionen 1971 resulterade i ett material omfattande närmare 400 timmar inspelat intervjumaterial, där emigranterna fritt berättar om sina erfarenheter och minnen på svenska. I den här avhandlingen analyseras sju utdrag ur intervjuerna i ovanstående material. Fokus i materialet ligger på engelsk interferens i informanternas talade svenska, som resultat av deras kunskaper i två språk, svenska och engelska.

1.1 Syfte och forskningsfrågor

Syftet med den här studien är att lyfta fram olika språkkontaktfenomen som kan urskiljas i ett urval av de intervjuer som *Amerikaexpeditionen 1971* gjorde med finlandssvenska amerikaemigranter. Emigranternas talade språk analyseras i sammanlagt sju intervjuer med fokus på engelsk interferens. Dessutom görs en jämförelse mellan första och andra generationens språk samt med en informant som tidigt gifte sig med en amerikan, och därav förlorade kontakt med svenskan.

Följande forskningsfrågor ska besvaras:

- Vilka spår av språkkontakt kan urskiljas i de finlandssvenska emigranternas talade språk i en intervju på svenska?
- Finns det likheter och skillnader i första och andra generationens talade svenska? Vilka likheter och skillnader kan i så fall urskiljas?
- Hur påverkar bruten kontakt med första språket förmågan att använda det senare?

1.2 Tidigare forskning

Materialet som samlades in av *Amerikaexpeditionen 1971* består av drygt 600 emigranternas berättelser och har resulterat i flera olika undersökningar och verk. Lars Huldén (1972) beskriver i *Finlandssvenska i USA och Kanada* med hjälp av transkriberade språkprov, de finlandssvenska emigranternas språk och typiska drag som kan urskiljas. Han gör följande beskrivning:

“Språket på banden skiftar från ren engelska eller full “mixing” på några band till ren dialekt på lite fler. De flesta representerar en amerikansk högfinlandssvenska, mer eller mindre uppblandad med engelska uttryck och fraser och med dialektdrag.” (Huldén 1972: 61.)

Ahlbäck m.fl. (1976) har i *Amerikatrunken* sammanställt de transkriberade intervjuerna och läsaren kan där ta del av emigranternas liv i det nya landet.

Blomqvist (1978) undersöker i sin licentiatavhandling *Amerikafinlandssvenskans lexikon* lexikalisk interferens i österbottniska emigranternas talspråk, och Raija Kivinen skriver i sin pro gradu (1991) om kodväxling hos tre åländska emigranter i Amerika.

Ann Marie Ivars har nyligen skrivit artikeln *Emigrantspråk i Amerika, Argentina och Sverige* (2019) samt boken *Amerikaminnen - återvandrare och invandrare berättar* (2020). Av dessa fokuserar den första på just emigranternas språk och hur det färgats av kontakten med engelskan på olika sätt.

Förutom *Amerikaexpeditionen 1971* har de finlandssvenska emigranternas liv skildrats av Myhrman (1972) som gjort omfattande forskningsarbete bland emigranterna i Amerika. Myhrman skildrar i *Finlandssvenskar i Amerika* i huvudsak emigranternas aktiviteter i Amerika med fokus på kultur, religion, ekonomi och socialt umgänge.

Också emigrantspråk i Amerika har intresserat ett antal forskare. Virtaranta m.fl. (1993) har forskat i amerikafinskan, Hedblom (1963, 1970 m.fl.) och Hasselmo (1969, 1974 m.fl.) har intresserat sig för svenskan i Amerika och Haugen (1953) för norskan i Amerika. Virtaranta och Hedblom var dialektforskare och intresserade sig för hur dialekter från respektive land hade överlevt eller förändrats till följd av emigrationen. (Ivars 2020: 11.)

Hasselmos (1974) verk *Amerikasvenskan* är en omfattande beskrivning av svenskan i Amerika och används som referens i den här studien.

1.3 Disposition

I kapitel två beskrivs först i avsnitt 2.1 emigranternas liv i det nya landet. Var de var bosatta, i vilka branscher de fick arbete och hur de lärde sig ett nytt språk – engelska. I det andra avsnittet 2.2 behandlas emigranternas språk på ett allmänt plan, hur emigranternas modersmål påverkades av kontakten med engelskan och anpassades till de nya förhållandena. I kapitel 3 behandlas för den här studien relevanta begrepp relaterade till tvåspråkighet och språkkontakt. I avsnitt 3.1 redogörs för fenomenen språkkontakt och interferens, i 3.2 och 3.3 behandlas kodväxling och lån samt hur olika forskare definierar och skiljer på dessa. I avsnitt 3.4 diskuteras begreppet attrition. I kapitel 4 presenteras de typiska dragen i amerikansvenskan enligt Hasselmo (1974). I kapitel 5 presenteras materialet och metoden för den här undersökningen. I kapitel 6 analyseras de språkliga drag i intervjuerna som på olika sätt tyder på engelsk interferens. I kapitel 7 sammanfattas och diskuteras analysens resultat.

2 Bakgrund

Kapitel 2 redogör för emigranternas liv i Amerika. I avsnitt 2.1 beskrivs de finlandssvenska emigranternas liv i det nya landet: var de bosatte sig, hur de livnärde sig och lärde sig ett nytt språk. I 2.2 redogörs för hur emigranternas modersmål påverkades av kontakten med engelska och hur språkanvändningen småningom förändrades.

2.1 Livet i det nya landet

De finlandssvenska emigranterna bosatte sig i huvudsak i fyra olika regioner i Nordamerika. Till skillnad från emigranter från andra nordiska länder som Sverige och Norge var finlandssvenskarna för få för att bilda större sammanhängande samhällen. De fyra regionerna var stater vid östkusten, stater i mellanvästern vid de stora sjöarna samt några orter i Kanada, stater i Klippiga bergen och stater längs västkusten. (Ivars 2020: 26.)

Beroende på i vilken region emigranterna slog sig ner varierade sysselsättningsmöjligheterna. Regionerna var väldigt olika vad beträffar naturresurser, och deras ekonomiska och industriella utveckling var i olika skeden. De första emigranterna hade ingen form av skol- eller yrkesutbildning, och de kunde bäst hantera yxa, såg och skyffel. De var därför hänvisade till sådana yrken som inte krävde någon utbildning, eller var lätta att lära sig. De unga männen arbetade därför oftast inom skogs-, gruv- eller sågverksamhet. Östkusten var starkt industrialiserad, och där fanns gott om fabriksarbete. Också hamn- och byggarbete förekom bland emigranterna. (se Ivars 2020: 26–28; Myhrman 1972: 33–39.) Kvinnorna var efterfrågade som hembiträden i amerikanska familjer och till exempel änkor drev så kallade *boardinghus*, som erbjöd ungarlar husrum och mat (Ivars 2020: 28).

Även om de finlandssvenska emigranterna inte var tillräckligt många för att bilda enhetliga egna samhällen, så fanns det en tendens att emigranter från samma hemkommun i Finland bosatte sig i samma område i Amerika och bildade så kallade sockenkolonier (Ivars 2020: 26).

Största delen av emigranterna var ogifta unga män, eller män som lämnat sin familj i Finland. Så småningom gifte ungarlarna sig och de gifta männen skickade efter sin familj så fort det var ekonomiskt möjligt. (Myhrman 1972: 56–57.)

Finlandssvenska emigranter delade hemland med finnarna och språk med svenskarna men kunde inte fullt identifiera sig med någondera gruppen. Därför bildades egna finlandssvenska föreningar, församlingar, klubbar, samt körer och tidningar, som byggde på det egna kulturarvet. I dem var verksamhetsspråket svenska ända fram till ungefär 1930, då *amerikaniseringen* tog fart. (Ivars 2020: 28.) Amerikaniseringen skedde på många olika plan, men ur språkligt perspektiv innebar den att engelskan blev allt mer viktig och svenskan blev undanträngd. Föreningslivet, kyrkan och församlingarna bytte verksamhetsspråk till följd av att allt fler av medlemmarna hörde till den andra generationen och behärskade engelska bättre än svenska. (Myhrman 1972: 538–539.) Enligt Huldén (1972) höll finlandssvenskarna inte fast vid sitt språk i många generationer på samma sätt som många andra nationaliteter. Kanske berodde det på att de i motsats till andra nationaliteter ändå var rätt få.

Emigranterna gifte sig med några undantag främst med andra finlandssvenskar. Det förekom även äktenskap med svenskar eller finnar, men det var ovanligt. Hemspråket var därav svenska i de flesta familjer, med inslag av några försvenskade engelska yrkes- köks- och hushållstermer. Barnen lärde sig oftast svenska eller närmare bestämt en svensk dialekt, ifall föräldrarna var från samma hemtrakter, som förstaspråk, men då barnen började skolan blev engelskan både som skolspråk och språk med kamrater så småningom det viktigaste språket. Det förekom att barnen via skolan fick den uppfattningen att deras hemspråk var något "utländskt" (*foreign*) och mindre värt. Efter en tid började barnen använda engelska också hemma. (Myhrman 1972: 540.)

Till en början talade barnen alltså engelska och föräldrarna svenska - ofta någon form av dialekt, men småningom övergick vanligtvis också hemspråket till engelska. Det förekom även undantag till exempel i familjer där modern inte lärt sig engelska innan äktenskapet, och då förblev svenskan hemspråket. På mindre orter med jämförelsevis stort antal finlandssvenskar blev också den infödda generationen tvåspråkig. Där kunde också föräldrarnas finlandssvenska dialekt leva vidare. (Myhrman 1972: 540.)

Den andra generationen, de som var födda i Amerika, identifierade sig med Amerika och för dem blev engelska huvudspråket (Myhrman 1972: 540). De kan ändå enligt definition av Skutnabb-Kangas (1984: 63) sägas ha varit tvåspråkiga, då man lär sig ett språk hemma (svenska) och ett andraspråk (engelska) som talas i samhället, efter tre års ålder. I vilken grad andra generationen sedan använde sig av sina två språk kan sägas vara avgörande för hur de senare kunde utnyttja dem. Börestam och Huss (2001: 51) påpekar att ifall obalans råder i språkanvändningen, och det ena språket dominerar i barnets omgivning, kan det dominerande språket kraftigt påverka det språk som inte dominerar. Detta kan resultera i att förstaspråket uppfattas som ett andraspråk.

På 1940-talet hade engelskan trängt undan svenskan vid de flesta föreningars möten och tillställningar. För att få med andra generationen i verksamheten byttes gudstjänstspråket till engelska. Den i Finland födda generationen kunde då engelska någotsånär, medan få av den yngre generationen kunde uttrycka sig på svenska. (Myhrman 1972: 538–540.)

2.2 Språklig anpassning

Ivars (2020: 11) nämner i inledningen till *Amerikaminnen* att Amerikaexpeditionen 1971 hade stora förhoppningar om att stöta på mer ålderdomliga varianter av finlandssvenska dialekter, men fann ganska snart att lokala dialekter hade bytts ut mot en *amerikafinlandssvenska*, där de mest påfallande dialektala dragen hade fallit bort och engelska ord och uttryck hade tagits in. Det fanns däremot också områden där t.ex. närpresspråket hade förts vidare till nästa generation. Samma upptäckt gjorde dialektforskaren Folke Hedblom (1962) då han samlade material bland utvandrade svenskar. (Ivars 2020.)

I tidskriften *Språkbruk* (4/2015) berättar språkvetaren Mikael Reuter om Amerikaexpeditionen 1971 och förklarar att orsaken till att de flesta intervjuade hör till första generationens invandrare är att andra generationens finlandssvenskar oftast inte talade flytande svenska; de förstod svenska, men när de talade blev det mest engelska. Detta, fortsätter Reuter, har att göra med att det inte alltid fanns så många andra finlandssvenskar i närheten, och kontakterna med emigranterna från Sverige var begränsade.

En av de intervjuade andra generationens informanter (JC, född 1905) i Amerikaexpeditionen 1971 beskriver situationen på följande sätt:

“Och när vi levde på farmen, var det inga som talade svenska där. Yes, det var, men de var från Sverige. Och de talade lite annorlunda. Deras svenska var lite annorlunda än vår. Men vi förstod dem. Men när de talade sin egen dialect, då kunde vi inte förstå dem...” (Ahlbäck 1976: 191.)

Emigranternas språk utvecklades lite olika beroende på var de var bosatta och hur de var sysselsatta. I sockenkolonier där det fanns flera från samma hemtrakter i Finland kunde den egna finlandssvenska dialekten leva vidare, medan det i samhällen där flera dialekter möttes uppstod en ny amerikafinlandsvensk språknorm genom *dialektutjämning* (Ivars 2019: 207.) Med dialektutjämning avses det som sker då flera olika dialekter möts. Dialekterna anpassas till varandra och markerade dialektala ord och uttryck slipas bort. (Institutet för språk och folkminnen 2021.) Även Larsson m.fl. (2015: 374) nämner dialektutjämning som en av förklaringarna till amerikansvenskans utveckling:

...the development of American Swedish can to some degree be understood in terms of koinéization. Koinéization is generally understood as the development of a new variety through contact between mutually intelligible varieties of a language (dialects). However, we have also seen evidence of the more complex situation of American Swedish, since also contact with English and bilingualism clearly has influenced the development.[...] Dialect-specific words that were not understood by all speakers are avoided, and exchanged with a different Swedish word or a word borrowed from English.

Lars Hulden (1972: 61) beskriver finlandssvenskan i USA och Kanada som mycket varierande. De flesta emigranter talade dialekt då de lämnade Finland och hade i Amerika lärt sig en högsvenska med många utmärkande egenskaper. Hasselmo (1974: 285) konstaterar att amerikansvenskan varierar beroende på tidsperiod, plats, samhällstyp, situation och individ. Han beskriver amerikansvenskan som en rad kontaktvarianter av svenska, vilka uppträtt i tvåspråkigt svenskamerikanska samhällen. Utmärkande för amerikansvenskan är tekniken att utnyttja engelskans resurser.

Enligt Ivars (2019: 218) påverkades det finlandssvenska emigrantspråket speciellt gällande ordförrådet av den engelskspråkiga omgivningen. Språket färgades av olika

lånord, speciellt ord kopplade till arbete och fritid, men också samtalssignaler var bland de första engelska uttrycken som togs i bruk. Också Hasselmo (1974: 185) påpekar att då emigranterna stötte på nya fenomen både gällande natur och kultur, var det svårt att fylla uttrycksbehovet med svenska ord; därför var det enklast att använda de engelska termerna. Många engelska uttryck blev därmed allt mer godtagbara och en del av emigranternas språk. Den andra generationen lärde sig svenska av sina föräldrar och som en del av den också de redan etablerade och accepterade engelska uttrycken. Dessutom lärde de sig engelska som ett andraspråk senast från skolåldern. Andra generationen sorterade ut en del engelska uttryck från svenskan, men de allmänt godtagna inslagen blev en del av den amerikansvenska normen. (Hasselmo 1974: 187.)

Ivars (2019: 218–220) gör i anslutning till Hasselmo (1974) skillnad på två olika kategorier av lån; *överföring* och *kopiering*. Med överföring avses att ett engelskt ord eller en engelsk fras lånas in direkt i svenskan. Kopiering innebär att svenska ord utsätts för en lätt semantisk eller syntaktisk förskjutning, det vill säga de upptar ett ungefär likalydande engelskt ords betydelse. Ord kan också uppträda i helt nya typer av sammansättningar eller fraser. (Hasselmo 1974: 187–189.) Hasselmo (Ibid.) påpekar ändå att det inte alltid är helt klart om det är frågan om överföring eller kopiering.

Ivars (2019: 220–221) konstaterar att engelska inslag förekommer speciellt mycket bland substantiv och samtalssignaler men också verb och adjektiv lånas in på olika sätt. Dessutom kan i amerikansvenskan förekomma adverb, räkneord och olika formord i varierande mängd beroende på talare, talsituation och ämne. Hasselmo påpekar att i mer informella samtal mellan bekanta personer kan blandningen svenska – engelska vara större. (Hasselmo 1974: 193–198.)

3 Teoretisk referensram och centrala begrepp

I följande kapitel kommer begrepp relevanta för den här studien att diskuteras. Först klargörs begreppet språkkontakt och därefter de fenomen som kan studeras i språk till följd av tvåspråkighet på individnivå.

Romaine (1995) konstaterar att problemet med att studera språkkontaktfenomen är att termer som kodväxling, lån och "mixing" inte definieras och används på samma sätt av alla forskare. Det är därför viktigt att klargöra vilka begrepp som används och vad som avses med dem. Alltid är det inte möjligt att med säkerhet avgöra vilken specifik term inom lingvistik som bäst beskriver de fenomen som kan urskiljas i två- eller flerspråkiga individers tal.

3.1 Språkkontakt

Som i inledningen konstaterats kan man säga att två eller flera språk är i kontakt ifall de används jämsides av en person (Weinreich 1979: 1). Denna person kan då anses tvåspråkig och fenomenet kan kallas tvåspråkighet eller flerspråkighet. Matras (2009: 1) beskriver däremot språkkontakt som tillfällen då talare av olika språk interagerar och deras språk påverkar varandra. Här kan urskiljas språkkontakt på två olika plan – individens tvåspråkighet och tvåspråkighet på gruppnivå. Thomason (2001: 1) definierar språkkontakt i sin enklaste form som användningen av mer än ett språk på samma plats och samma tid. Användningen av två eller flera språk på individ- eller gruppnivå resulterar alltså i kontakt mellan språken. Då de finlandssvenska amerikaemigranternas språk studeras finns det likaså en individ- och en gruppaspekt.

Avvikelse från normen i något av språken till följd av individens kunskap i flera språk kallar Weinreich (1979: 1) interferens. Romaine (1995: 51) beskriver på ett liknande sätt interferens som resultatet av en tvåspråkig individs dagliga användning av två språk. Hon påpekar att på individnivå kan interferensen vara sporadisk och personlig, men i en tvåspråkig talgemenskap kommer dessa över tid att leda till nya normer som avviker från de enspråkiga med samma språk. Även Weinreich (1979: 11) skiljer på interferens i den enskilda språkbrukarens tal och interferens i ett språk. Han jämför det förstnämnda med sand som förs med strömmen, och det senare som sanden som lagrats på botten. Han menar alltså att dessa två bör skiljas åt. Interferens i tal är resultatet av att en talare har kunskaper i två språk. Då interferens förekommer i ett språk är det de enskilda tvåspråkiga talarnas frekventa användning av "andraspråksinslag" som blivit bestående, och de är inte längre beroende av tvåspråkighet. Då en talare använder ett ord eller uttryck inlånat från ett annat språk för att hen har hört andra med samma förstaspråk använda det, kan man enligt Weinreich (ibid.) säga att ordet är en etablerad

del av språket. Som nämns i avsnitt 2.2 sorterade andra generationen svenskamerikaner ut engelska ord och uttryck som förekom i första generationens tal. Men allmänt godtagna lån blev en del av den amerikansvenska normen. (Hasselmo 1974.) Dessa allmänt godtagna engelska ord och uttryck som förekom också i andra generationens tal kan då enligt Weinreich (1979) klassas som interferens i språk och etablerade lån i amerikansvenskan. Den här studien kan ändå inte särskilja på interferens på individnivå och interferens i språket, eftersom ett betydligt större material behövs för att studera ett språk på gruppnivå. Däremot kan en jämförelse mellan första- och andra generationen samt den forskning som tidigare gjorts om amerikansvenskan ge antydning om ifall ett lån är ett tillfälligt lån på individnivå eller ett etablerat lån i språket.

Enligt Thomason (2001: 9) leder tryck från den dominerande gruppen i samhället oftast till tvåspråkighet bland språkminoriteter; denna osymmetriska tvåspråkighet i ett samhälle leder oftast till språkförändring, som till exempel hos immigrantgrupper i Amerika. Då Hasselmo (1974: 286–287) beskriver amerikansvenskan som förekommit i tvåspråkiga svenskamerikanska samhällen, menar han att om inte språkbytet till engelska hade skett speciellt mellan första och andra generationen så hade svenskan i Amerika troligtvis genomgått en mer genomgripande förändring. Han förklarar detta med de tendenser till språkliga förändringar som tydligt kommer fram i amerikansvenskan; lexikaliseringar av engelska former, kopiering av engelska ord och fraser, användning av engelskans s-plural för svenska ord samt förändringar i syntax och fonologi. Om denna språkliga utveckling hade fortsatt kunde en ny svensk dialekt möjligen ha uppstått. (ibid.)

3.2 Kodväxling

Då en talare använder två eller flera språk i samma konversation talar man om *kodväxling*. Att byta kod i ett samtal förutsätter att de andra deltagarna också talar, eller åtminstone förstår båda (eller alla involverade) språk. (Thomason 2001: 132; Matras 2009: 101.) En orsak till att ord och uttryck tas in i ett annat språk är bland annat att fylla ut luckor i första språket. Hasselmo (1974: 185) nämner översättbarhet och brist på lämpliga motsvarigheter, då engelska ord och uttryck används i amerikansvenskan (jfr Matras 2009: 105, 149.) Enligt Matras (2009) hör dessa ord oftast

till kultur- och naturfenomen, sociala aktiviteter och samhällliga institutioner. Även Hasselmo (1974: 196–197) nämner den nya omgivningen och skillnader i till exempel kultur och miljö i det nya hemlandet som faktorer som gav upphov till lexikalisk förnyelse i emigranternas svenska.

De mest framträdande orsakerna till kodväxling hos en tvåspråkig person enligt Grosjean (refererad i Kivimäki, 2008: 98):

- För att fylla ett lingvistiskt behov. (lucka i ordförrådet, stående uttryck eller diskursmarkör.)
- För att fortsätta på det språk som just använts (“triggering”).
- Då samtalspartner specificeras.
- För att förstärka eller betona meddelandet.
- För att personifiera meddelandet.

Dessutom kan kodväxling användas bl.a. för att framhäva eller markera gruppidentitet, uttrycka förtrolighet eller för att utesluta någon ur samtalet.

Thomason (2001: 132–134) påpekar att det förekommer oenighet om huruvida det finns samband mellan kodväxling, etablerade lånord och språkförändring. Men hon understryker ändå att även om det inte går att påvisa i alla sammanhang så kan kodväxling ses som ett viktigt element i många fall av språklig interferens.

Matras beskriver skillnaden mellan kodväxling och lån som ett kontinuum och påpekar att det är problematiskt att skilja dem åt. I den ena änden av kontinuumet finns det minst kontroversiella lånet och i den andra den minst kontroversiella kodväxlingen:

The prototypical, least controversial kind of borrowing thus involves the regular occurrence of a structurally integrated, single lexical item that is used as a default expression, often a designation for a unique referent or a grammatical marker, in a monolingual context. The least controversial codeswitch is an alternational switch at the utterance level, produced by a bilingual consciously and by choice, as a single occurrence, for special stylistic effects. (Matras 2009: 113–114.)

Det som finns mellan dessa två poler är speciellt då det gäller tvåspråkiga oskarpt. Matras (2009: 114) menar att problemet ligger i att tvåspråkiga kan använda ord från långivarspråket regelbundet antingen integrerade eller ointegrerade. På samma sätt kan ord integreras i mottagarspråket även om det används tillfälligt.

Hur kan då kodväxling på personligt plan och bestående förändringar i ett språk särskiljas? Thomason (2001: 132–134) konstaterar att då en enspråkig talare använder ett ord eller uttryck från ett annat språk, som hen hört de tvåspråkiga använda - då kan man med säkerhet säga att det blivit ett lån (jfr Weinreich 1979). Då det gäller de finlandssvenska emigranterna kan detta kriterium inte användas, eftersom ingen generation kan sägas vara enspråkigt svensk. Poplack och Meechan (1995: 200) har definierat kodväxling som växling mellan två språk i samma samtal där det infogade elementet behåller långivarspråkets grammatiska regler.

Hasselmo (1974: 114–115) skiljer på *funktionell språkväxling* och *urspåring*. Han definierar funktionell språkväxling som en medveten handling. Beroende av talsituationen och den egna språkbehärsningen utnyttjar talaren resurser från ett annat språk. Språkväxlingen är i dessa fall begränsad till en enda enhet som av olika orsaker behövs i talsituationen. Enligt Hasselmo markeras den funktionella språkväxlingen ofta i talet. Med urspåring avser Hasselmo situationer i talet då talaren förlorar kontrollen över språkvalet. En utlösande faktor kan vara ett namn, ett lånord eller en enhet av funktionell språkväxling. Dessa kan jämföras med de två överst listade orsakerna till kodväxling enligt Grosjean (se ovan).

I analysen av materialet för den här studien har jag valt att definiera kodväxling som större engelska enheter i informanternas tal som är ointegrerade i svenskans grammatik. Speciellt urskiljs funktionell kodväxling som markeras på något sätt samt urspåring.

3.3 Lån

Enligt Poplack och Meechan (1995: 200) är lån (*borrowings*) ord och uttryck från långivarspråket som är integrerade i låntagarspråket morfologiskt, syntaktiskt och ofta även fonologiskt. Lånord är alltså till skillnad från kodväxling integrerade och etablerade i låntagarspråket. Haugen (1950: 212) definierar lån som ett försök att reproducera språkliga mönster från ett språk till ett annat för att handskas med nya språkliga situationer.

På ett liknande sätt beskriver Börestam & Huss (2001: 67) lånord som lexikala enheter som inhämtas från ett annat språk och anpassas till det mottagande språket vad gäller form och uttal. De skiljer på *betydelselån*, *översättningslån* och *direktlån*. Direktlån

förblir dock oanpassade till målspråket (ibid.) Denna indelning kan kombineras med den indelning Hasselmo (1974) gjort i amerikansvenskan, och därför har jag valt att använda dessa benämningar som utgångspunkt i analysen av materialet. Lånen definieras noggrannare härunder.

Som nämndes ovan är *direktlån* ord eller fraser från långivarspråket (i denna studie engelska) som är fonologiskt och morfologiskt ointegrerade i målspråket (svenska). Det är möjligt att dra paralleller mellan direkta lån och kodväxling (jfr avsnitt 3.2) då de studeras i den enskilda individens tal. Förutom de direkta, ointegrerade lånen, förekommer i materialet för den här studien även lån som är integrerade enligt svenskans grammatiska system; dessa kan jämföras med det Poplack (2012) kallar "nonce borrowings" som i likhet med andra lån är integrerade i låntagarspråkets grammatik, men till sin användning är mer tillfälliga och knytta till enskilda personer. Hasselmo (1974: 187, 241) kallar sättet engelska ord eller fraser används i amerikansvenskan för *överföring* och påpekar att engelska lexem kan ges antingen engelska eller svenska avlednings- och böjningsändelser. Då materialet för den här studien analyseras i kapitel 5 används benämningen *integrerade* och *ointegrerade lån*. En sammanfattning av de huvudsakliga avlednings- och böjningsreglerna för engelska lexem i amerikansvenskan enligt Hasselmo (1974) presenteras kort i kapitel 4.

Betydelselån innebär att ett redan existerande ord ges en ny innebörd. Ord i mottagarspråket som liknar ett ord i låntagarspråket får alltså en ny betydelse. Dessa kan jämföras med det Hasselmo (1974) kallar *kopiering* (se avsnitt 2.2). Som exempel på kopiering i amerikansvenskan kan nämnas *gå* i betydelsen 'resa' (*go*) och *såpa* (*soap*) i betydelsen 'tvål'. *Översättningslån* är lån där ett ord eller en fras från långivarspråket används som direkt översättning till målspråket. Dessa påminner i många fall om det Hasselmo benämner kopiering eller ovannämnda betydelselån och i den här studien görs ingen skillnad på dessa lån. Från amerikansvenskan kan ordet *bäddrum* (*bedroom*) tolkas som ett översättningslån. Men ordet kan också vara resultat av fonologisk anpassning, där det engelska ordet fått ett svenskt uttal.

Främst lånas ord från de öppna ordklasserna: substantiv, adjektiv och verb. Speciellt substantiv har hög lånbarhet (Matras 2009: 168). Hasselmo (1974: 196) konstaterar att amerikansvenskan har speciellt mycket inslag av substantiv och "signaler". Även

Matras (2009: 193) påpekar att studier ända sedan slutet av 1980-talet lett till enighet om att diskurspartiklar är de som hierarkiskt är mest lånbara. Det här gäller speciellt då mottagarspråket är ett minoritetsspråk och används främst för personliga, informella situationer. I analysen av materialet för den här studien grupperas lånen enligt de ordklasser där det förekommer flest lån samt samtalssignaler.

3.4 Attrition

När tvåspråkiga lever i en andraspråksmiljö reduceras kontakten med och användningen av deras första språk. Då det språkliga inflödet är begränsat till ett fåtal situationer eller kontakten med talare av modersmålet bryts sker ofta förändringar i behärsksningen av första språket. Språkliga förändringar beror inte alltid på tvärspråkligt inflytande utan kan vara resultatet av att talaren har svårigheter att komma åt sina kunskaper i första språket eftersom hen inte har talat det på länge. Detta är då frågan om *attrition*. De vanligaste tecknen på attrition är avvikelser i ordförråd, vilket visar sig genom att talaren har problem med att finna rätt ord och ofta löser det genom att låna in en motsvarighet från andraspråket. (Abrahamsson och Bylund 2012: 208–209, Schmid 2011: 20–21.)

Eftersom det är ett vanligt förekommande fenomen att tvåspråkiga individer använder sina två språk jämsides och att språken i varierande grad påverkar varandra, är det svårt att veta när det är frågan om lån eller kodväxling eller när man kan tala om nedgång i modersmålskunskaper - attrition. Alla dessa processer resulterar i lexikala förändringar både då det gäller form, betydelse och samordning. (Schmid 2011: 21.) Abrahamsson och Bylund (2012: 226–227) påpekar att det är mycket ovanligt att talare som flyttat till andraspråksmiljö i vuxen ålder lider av attrition i sitt första språk i någon större grad. En mildare grad av attrition kan förekomma hos vuxna emigranter och visar sig främst som problem att finna lågfrekventa ord. Både yttre faktorer, som språklig- och etnisk identitet samt attityder, och inre faktorer, som kontakt med modersmålet på olika sätt och undervisning i modersmålet, påverkar hur individen lyckas uppehålla sina kunskaper i sitt första språk. Det förekommer också individuell variation beroende på till exempel begåvning och ankomstålder. (ibid.)

Schmid (2011: 22) poängterar att då en talare använder sig av lån från andraspråket, är det svårt att veta vilken orsaken är. Men då det förekommer olika markeringar i talet

som tyder på problem i flytet som till exempel tvekan, pauser, repetitioner och självkorrigering kan man anta att talaren har problem med att finna ett specifikt ord. Andra språket som används mer stör och kommer i vägen för användningen av modersmålet. Ett annat tecken som tyder på problem i tillgång till första språket är då talaren frågar efter ordet hen letar efter. (Schmid 2011: 23.)

Ann-Marie Ivars (2020: 30) påpekar att då hon lyssnade på materialet från Amerikaexpeditionen för att skriva en fortsättning på *Amerikatrunken* (1976) konstaterade hon att invandrarnas svenska mer eller mindre hade fallit i glömska och valde därför att i första hand prioritera återvandrarernas berättelser då hon gav ut boken *Amerikaminnen* (2020). Hon tillägger dock att en del av invandrarna ägde talets gåva och hade intressanta berättelser att bidra med. Man kan därmed anta att också attrition bör beaktas då informanternas engelska inslag i materialet för den här studien diskuteras.

4 Amerikasvenskan

I detta kapitel presenteras huvuddragen i Amerikasvenskans lexikon och morfologi i den utsträckning som jag ansett väsentlig för att analysera materialet för den här studien. Som Hasselmo (1974: 285) konstaterar har amerikansvenskans utveckling och användning varit dynamisk och de regler som styr användningen av engelskans resurser kan ses som en gemensam teknik. Dessa regler har dock gett utrymme för en mängd olika varianter av amerikansvenska.

Nilsson & Tingsell (2018) beskriver i sin artikel *Svenskan i kontakt med Amerika i Språkbruk 2/2018* amerikansvenskan som en ny språklig varietet. De menar att då svenskamerikaner byter mellan svenska och engelska, kan man inte med säkerhet säga att de kodväxlar. En del engelska ord ersatte svenska ord och uppfattades inte ens nödvändigtvis som engelska.

Typiskt för amerikansvenskan är att engelskans ordförråd kan utnyttjas i sin helhet. Antingen kan engelska ord eller fraser överföras direkt i en svensk mening, eller ett svenskt ord, som påminner om ett engelskt, kan ges en ny betydelse (kopiering). (Hasselmo 1974: 241.) Blomqvist (1978: 243) konstaterar att ordförrådets

sammansättning i amerikafinlandssvenskan till största del är lik både amerikansvenskan (Hasselmo), amerikanorskan (Haugen) och amerikafinskan (Virtaranta). De skillnader som finns i ordförrådet, kan förklaras med olika bosättningsområden och sysselsättning. I intervjuerna med emigranterna från Österbotten är centrala samtalsämnen gruv- och skogsarbete samt fiske, vilka inte förekommer i lika stor utsträckning i Hasselmos och Haugens material. (Ibid.)

Enligt Blomqvist (1978: 242) lånas framförallt ord för nya föremål, personer och företeelser in i de österbottniska emigranternas tal. Hit hör termer för administration, mått och mynt, stadsmiljö, natur, mat och dryck samt terminologi för olika yrkesverksamheter. Den överlägset största ordklassgruppen för inlån är substantiv, därefter kommer verb och samtalssignaler i varierande ordning beroende på talaren. (ibid.)

De engelska lexemen kan förSES med antingen engelska eller svenska avlednings- och böjningsändelser. (Hasselmo 1974: 241.) I amerikansvenskan används *are*-avledningar som motsvarighet till engelskans *er*-avledning (ex. *saloon keep-er - saloon keep-are*). Engelska inlånade substantiv, som försetts med en svensk avledningsändelse, böjs enligt samma deklination som motsvarande svenska substantiv. Övriga engelska substantiv tilldelas i de flesta fall *ar*-deklinationen om de är utrala och \emptyset -deklinationen om de är neutrala. Hasselmo konstaterar ändå att *ar*-deklinationen är den som dominerar bland de engelska substantiven i amerikansvenskan (ex. *roast - roastar*). (Hasselmo 1974: 249.)

Engelska substantiv tilldelas i huvudsak utralt genus i amerikansvenskan. Hasselmo (1974: 246) nämner dock två slutstavelser som med stor sannolikhet tar neutralt genus. Hit hör engelska substantiv som har slutstavelsen *-(e)ry* och *-ty* (ex. *bakery, county*) Dessa kan jämföras med svenskans *tryckeri* och *bageri* som också har neutralt genus.

En del engelska substantiv uppträder övervägande med engelsk pluraländelse eftersom de är svåra att integrera i det svenska systemet; hit hör till exempel ord tilldelade utralt genus som slutar på ljudande vokal (ex. *en lady - ladys*), substantiv som slutar på *-en* (ex. *en garden - gardens*) samt sådana substantiv som slutar på *-er* men inte får svensk avledning *-are* eller kopplas med utral \emptyset -deklination (ex. *en dinner - dinners*).

Dessutom får de engelska substantiv som i engelskan uppträder i pluralis engelsk pluralform (exv. *tool-s*). (Hasselmo 1974: 250–251.)

Då det gäller de engelska verben, dominerar böjning enligt den första konjugationen och det typiska är att ett *a*-suffix tillsätts och verbet böjs på samma sätt som svenska verb i första konjugationen (ex. *happ(e)n – happna – happnar – happnade – happnat*). Men det förekommer också andra böjningsmönster av de lånade verben i amerikansvenskan. (Hasselmo 1974: 257–263.)

Engelska adjektiv kompareras genomgående med *a*-suffixering (ex. *tough - tough-a-re*) detta gäller oberoende om det engelska ordet har en svensk avledning eller inte, förutsatt att böjningen är svensk. Även kongruensböjningen av engelska adjektiv följer det svenska mönstret. En del engelska adjektiv får ingen böjning och adjektiv som inte har svensk avledning eller är allmänt godtagna i amerikansvenskan kan också kompareras enligt engelskans regler. (Hasselmo 1974: 255–256.)

Det finns också tydliga mönster för användning av prepositioner i amerikansvenskan. Enligt Hasselmo (1974: 225–227) uppträder engelska verb i amerikansvenskan i allmänhet med preposition om de har en i engelskan, utan preposition om de saknar sådan i engelskan. Ett engelskt verb får, om svensk preposition väljs, den svenska prepositionen som närmast motsvarar den engelska. Samma förhållande gäller med substantiv i prepositionsfraser t.ex. *in trouble - i trouble*.

I några fall används också engelsk preposition med svenska lexem. Det händer också att svenska verb, adjektiv och substantiv får andra prepositioner än i svenskan.

5 Material och metod

Till följande presenteras i avsnitt 5.1 det material som används för min analys och informanternas bakgrund presenteras kort. I avsnitt 5.2 redogörs för på vilket sätt materialet har analyserats.

5.1 Material

Materialet för den här avhandlingen består av sammanlagt sju inspelade och transkriberade intervjuer ur det material som samlades in av Amerikaexpeditionen

1971. Amerikaexpeditionen 1971 leddes av professor Lars Huldén och de övriga forskarna var Ragna Ahlbäck (etnolog) samt språkvetarna Mikael Reuter och Ann-Marie Ivars. Av de drygt 600 intervjuerna som spelades in 1971 har Svenska litteratursällskapets arkiv publicerat utdrag ur fyrtiosju inspelningar med transkription på webbresursen Finna (SLS 1859). Bland de publicerade inspelningarna finns trettiofem intervjuer med första generationens amerikaemigranter, två intervjuer med andra generationen samt ett tiotal intervjuer med återvandrare. Intervjuerna är gjorda på svenska och informanterna pratar svenska med dialektala drag. Inspelningarna är av varierande längd.

De publicerade intervjuerna har tidigare utgetts i tryckt form i *Amerikatrunken* (1976) och en del berättelser finns med i *Amerikaminnen* (2020). I utskrift av berättelserna har talspråkliga ordformer omskrivits till skriftspråklig form och skiljetecken har satts ut. Däremot har syntaxen bevarats i ursprunglig talspråksform. Utskrifterna gjordes av fil. kand. Marianne Blomqvist.

Intervjuerna som används i den här studien har jag valt ut slumpmässigt då det gäller fyra informanter av den första generationen. Informanterna har emigrerat mellan 1902—1929. De två informanterna från andra generationen är de enda två som representerar andra generationen av de publicerade intervjuerna. Även om de representerar andra generationen är de i samma ålder som första generationens representanter och har levt under samma tid i Amerika, men med olika utgångslägen då det gäller språket. Ytterligare en intervju (Anna) valde jag för att hennes talade språk klart skiljer sig från de övriga informanternas. Anna gifte sig tidigt efter emigrationen med en amerikan och hennes kontakt med, samt användning av svenska reducerades. Den enda information som finns tillgänglig angående informanternas språkliga historia är det som de själva berättar i intervjun. Här nedan följer en kort beskrivning av informanterna. Jag har av praktiska skäl valt att benämna informanterna med deras initialer, förutom Anna som nämns med förnamn eftersom Anna utgör en egen kategori i analysdelen.

5.1.1 Emigranterna

AS är född i Vörå 1906. Hon emigrerade som 23-åring till Kanada 1929 och arbetade till en början som hembiträde, men för att lära sig mer engelska började hon arbeta på

ett sjukhus. Hon berättar att hon var den enda från Finland som jobbade där, förutom en flicka från Vörå som stannade bara en kort tid. Mest umgicks hon med en flicka från Sverige, som var född i Amerika och därmed representant för andra generationen. AS hade också en kusin i samma trakter och umgicks som ung med flickor som var från samma hemtrakter i Finland. AS var 65 år då hon intervjuades och hade alltså bott över fyrtio år i Amerika.

EN är född 1907 i Petalax. Han emigrerade som 21-åring till Kanada 1928. Han hade en farbror som emigrerat tidigare, och kusiner som var uppväxta i Kanada. Också hans far hade vistats 15 år i Kanada, men återvänt till Finland. Dessutom hade EN en bror i Kanada. EN lärde sig engelska med hjälp av sina kusiner, en brevkurs och i gruvan där han arbetade. Efter två år i Kanada återvände EN hem 1930, och hade då som han själv säger goda kunskaper i engelska. År 1937 återvände EN till Kanada med sin familj och bosatte sig där permanent. Efter att han återvände till Kanada arbetade han först som skogsarbetare, en tid i en koppargruva, sedan på ett skeppsbyggeri och så småningom började han bygga hus. Då EN intervjuades var han 64 år och hade även han bott sammanlagt över fyrtio år i Amerika. EN kom till Kanada vid samma tid som amerikaniseringen tog fart.

JF föddes i Pedersöre 1883 och emigrerade som 19-åring till USA 1902. JF berättar inte så mycket om sitt liv i USA, men nämner att han hade en syster där, och att han aldrig återvände hem. Då JF intervjuades var han 88 år och hade bott i Amerika nästan sjuttio år.

AE var också 19 år då hon emigrerade till USA 1911. Hon var född i Kristinestad 1892. Hon arbetade på ett *boardinghus*. Mer får man inte veta om hennes liv i Amerika under intervjun. Då hon intervjuades var hon 79 år och hade bott sextio år i Amerika.

Anna från Munsala, född 1894, emigrerade till USA 1912 då hon var 18 år gammal. Anna reste till Amerika ombord på Titanic, överlevde och fortsatte förverkliga sin dröm om ett liv i Amerika. Hon gifte sig ganska snart med en amerikan och berättar att hennes barn inte talar någon svenska alls. Även Anna hade då intervjun gjordes 1971 bott nästan sextio år i Amerika och var 77 år.

5.1.2 Andra generationen

AJ föddes i Idaho, USA 1899. Hennes far, som var från Sverige arbetade i gruvor och de flyttade ett antal gånger. Speciellt ett ställe minns AJ, där det inte fanns några föreningar eller svensk kyrka, och då hon gick i skriftskola läste hon på båda språken. AJ berättar också att hon från det hon var 14 år skrev brev till sin morfar i Finland på svenska. Eftersom morfar inte kunde engelska hade mamman lärt barnen att läsa och skriva på svenska. Då intervjun gjordes var AJ 72 år.

JC var född i Oregon 1905. Hennes mamma var från Åland och hennes pappa från Åbo, och pappans modersmål var finska. JC berättar att hemspråket var svenska tills hon började skolan. Efter det blev det engelska med pappa och svenska med mamma. I närheten av gården där de bodde fanns det inga andra finlandssvenska immigranter, men där fanns några från Sverige och så var det finskspråkiga från Finland. Då intervjun gjordes var JC 66 år.

5.2 Metod

Metoden för den här undersökningen är kvalitativ. För att lyfta fram de fenomen som kontakten med engelska har resulterat i görs en lexikal, grammatisk och pragmatisk analys av emigranternas talade språk i det utvalda intervjumaterialet. Efter genomlysning av intervjuerna har de språkliga enheter som kan härledas till kontakten med engelska excerperats från det transkriberade intervjumaterialet. En del ord har utelämnats eftersom de inte med säkerhet kan sägas vara resultat av kontakten med engelskan, även om de liknar ett engelskt ord. Ett exempel på ett sådant ord är verbet 'lika' som enligt *Ordbok över finlandssvenska folk mål* (u.å) är ett dialektalt ord för 'behaga', 'tilltala', 'tycka om', 'gilla' och har alltså således inte samband med engelskans *like*.

De språkliga enheter som kan härledas till engelskan har jag först kategoriserat enligt ordklass och därefter analyserat med fokus på hur de används och integreras i svenskan. Kategorierna och analysen har gjorts med utgångspunkt i den beskrivning av amerikansvenskans lexikon och morfologi som Hasselmo (1974) gjort. Först analyseras fyra intervjuer med första generationens invandrare, och avvikelser från svenskans normer presenteras ordklassvis med exempel. Förutom ordklasser förekommer en egen kategori för samtalssignaler. Materialet analyseras också med fokus på kodväxling och attrition. Därefter analyseras de två intervjuerna med andra

generationen på samma sätt och skillnader och likheter lyfts fram. Slutligen analyseras de engelska inslagen i intervjun med Anna och likheter samt skillnader identifieras och diskuteras.

6 Analys

I det här kapitlet presenteras olika typer av engelsk interferens i informanternas tal. I avsnitt 6.1 analyseras första generationens tal och olika typer av lån från engelskan lyfts fram enligt ordklass. Inlån av ord tillhörande ordklassen substantiv är flest och av den orsaken behandlas de först i analysen. Dessutom diskuteras lånens morfologiska och fonologiska anpassning. Kodväxling och eventuella tecken på attrition diskuteras i ett skilt avsnitt 6.1.6. I avsnitt 6.2 görs en liknande analys av andra generationens tal. Inlånen är betydligt färre och därför har avsnitten begränsats till tre; inlånade substantiv, verb och övriga inlån. Också kodväxling och attrition diskuteras. I avsnitt 6.3 analyseras informanten Annas tal. Anna har tilldelats ett eget avsnitt eftersom hon har en avvikande språklig bakgrund efter emigrationen.

6.1 Emigranterna

I det här avsnittet analyseras fyra informanternas tal, AS, EN, JF och AE. Som beskrivs i avsnitt 5.1 har de här fyra informanterna alla emigrerat vid ungefär samma ålder, men vid olika tidpunkter. Detta innebär att också amerikansvenskan har varit i olika utvecklingsfaser då de anlät till Amerika. AS och EN har kommit till Kanada 1929 respektive 1928, det vill säga vid den tiden då amerikaniseringen tog fart och svenskan stegvis byttes ut mot engelska i föreningar och församlingar. EN reste dessutom tillbaka till Finland 1930 och återvände till Kanada först 1937 tillsammans med fru och barn. För dem har svenskan alltså troligtvis övervägande varit ett hemspråk. JF och AE har emigrerat långt tidigare och har vid tiden för intervjun varit bosatta i Amerika 70 år.

6.1.1 Lånade substantiv

I informanternas tal förekommer mest lån från engelskan som tillhör ordklassen substantiv. Det förekommer både direkta lån, som inte anpassats till svenskans system, integrerade lån och kopiering. Detta stämmer överens med det som Hasselmo (1974)

konstaterar i *Amerikasvenska* och Marianne Blomqvist (1978) i sin avhandling om amerikafinlandssvenskan. Av mina informanter har AE och AS mest substantiv, både direkta lån, integrerade lån och nya sammansättningar. Också EN har en del lånade substantiv. JF däremot har endast ett översättningslån och två direkta lån. Nedan följer exempel som diskuteras längre ner.

AS och AE använder båda substantivet *dress* istället för klänning som ett integrerat ord i svenskan med böjning enligt svenska regler. AE använder ordet *train* för tåg i flera meningar.

- (1) AE: En dress för min daughter, min flicka.
- (2) AS: ...så tog vi på oss några nyare dressar.
- (3) AE: För train gick inte på natten...And gick till Vancouver på railroad, på train...när hon gick av train där.

Det engelska ordet *dress* för klänning har tilldelats den-genus och böjs enligt andra deklinationen se (1) och (2) (jfr Hasselmo 1974: 245.) I (3) är *train* ointegrerat och som Matras (2009: 172) kallar förenklad form. *Railroad* tolkar jag som ett direktlån som AE markerar som ett engelskt ord genom att korrigera med ordet *train*, vilket kan tolkas som att *train* är ett allmänt godtaget lånord för tåg

Uttrycken “på train” och “av train” följer varken svenskans eller engelskans regler. Prepositionerna diskuteras senare. *Railroad* är också ett direkt lån som AE sen markerar som ett engelskt ord med ett annat inlånat ord för att förklara närmare. I (1) använder AE också först det engelska ordet *daughter* men korrigerar genast med den svenska motsvarigheten. Här kan det tänkas att det engelska ordet är det som är lättast att plocka fram, även om det svenska ordet finns att tillgå ett ögonblick senare. Schmid (2011: 43) beskriver detta som ett medvetet lån som en lösning på tillfälligt problem i att minnas ett ord på modersmålet.

- (4) AE: ...det var lång building, byggnad, see.
- (5) EN: ...så tar jag och köper ticketten nästa dag...
- (6) AE: ...jag ville betala min ticket...

I (4) lånar AE engelskans *building* för ordet byggnad, men är medveten om att det är ett engelskt ord och försöker korrigera det med en försvenskad version men den

engelska avledningen *-ing* kvarstår. I exempel (5) används en integrerad form av *ticket* för ordet biljett. Enligt Hasselmo (1974) attraheras engelska ord med slutstavelsen *-et* till neutralt genus i amerikansvenskan, men i detta fall har *ticket* tilldelats uttralt genus som i svenskan, *ticket-en* (biljetten). AE använder samma genus i (6) *min ticket*.

(7) AE: Inga street, det var bara liksom land, you know.

(8) AE: Den var väl av veneer, I guess it was, den tiden.

I exempel (7) används det engelska ordet *street* för vägar. Enligt Hasselmo (1974) förekommer *street* utan pluraländelse mer än med s-plural, även om båda förekommer i amerikansvenskan. Ordet *veneer* för faner i (8) används för att beskriva materialet kappsäcken var gjord av.

Bland annat följande nya sammansättningar förekommer i materialet:

(9) AE: ...där i det där boardinghuset.

(10) EN: ...och så hade en liten järnvägstrack efter det...så en vacker dag så slutade jag i skeppsyarden.

(11) AS: ...där i restrummet...och började gå eveningkurser...och han var millägare.

(12) JF: ...det var inget arbete på vintern där på sågmyllan.

I exemplen ovan (9–11) används nya sammansättningar där något av leden är ersatt med en svensk motsvarighet. I stället för att säga hela ordet på engelska har t.ex. *house* i *boardinghouse* bytts mot det svenska ordet *hus*. Orden böjs enligt svenskans regler även om slutledet är av engelskt ursprung som *skeppsyarden* i (10). *Sågmyllan* (12) är ett översättningslån från engelskans *sawmill* i betydelsen 'sågverk'.

EN använder en del lån från engelskan som kan klassas som ord som hör till livet och naturen i det nya landet, som inte förekommit i vardagen innan emigrationen. EN är dock medveten om ordens engelska ursprung och försäkrar sig om att intervjuaren förstår vad han menar genom att förklara (13, 15).

(13) ...han var superintendent över en silvergruva. Eller högsta man.

(14) ...och så spelade de det där pool.

(15) ...och det kom ett sådant där lokomotiv underground, du vet i de där tunnlarna.

(16) ...de där silvergruvorna som var där i den där mountain...

Slutligen i exempel (17) använder AE *hennes plats* som kopiering av engelskans *her place*.

(17) AE: ...ville hon att jag skulle komma med henne upp till hennes plats över natten.

6.1.2 Lånade verb

I informanternas tal förekommer både integrerade verb som anpassats enligt svenska böjningsregler, vilket oftast sker enligt den första konjugationen (se kap. 3.4) samt verb som kan klassas som kopiering, det vill säga ett svenskt ord som liknar ett engelskt har fått en ny betydelse.

(18) JH: ...att cutta wood.

(19) JH: ...allting vad de shippade ut...

(20) AS: Vi makade till ett, så vi fick skratta åt det.

(21) AS: Så skulle man ha gjort det, improvat engelska.

(22) EN: ...någonting har happnat...

(23) EN: Då kom jag att builda...som jag buildade...som jag har buildat.

(24) AE: så de kunde usa det därhemma.

(25) AE: Det var att save av det!

I alla ovannämnda exempel (18–25) har verbet böjts enligt svenskans första konjugation. Verben förekommer flera gånger i olika former och verben *cut-a* i betydelsen ‘skära’/‘såga’, *mak(e)-ade* ‘göra’, *happ(e)n-a* ‘hända’ och *use-a* ‘använda’ finns också med i Hasselmos *Amerikasvenska* (1974) som allmänt förekommande ord i amerikansvenskan. I (25) använder AE det engelska ordet *save* istället för ‘*spara*’, ordet är i sin engelska form utan anpassning till svenskans system, vilket troligtvis skulle ha tagit formen *sav(e)-a* med infinitiv -a på slutet. Det kan tolkas som ett tillfälligt lån, men för att kunna avgöra detta med säkerhet, behöver materialet vara mycket större.

Det svenska ordet *gå* används som kopiering av engelskans *go* i betydelsen ‘fara/resa’. I (26–29) ges exempel på detta.

- (26) AS: Jag brukade gå och visit till hennes hem.
- (27) JF: Han var då emellan 60 och 70 år gammal, när jag gick.
- (28) AE: Så gick jag med båt från Helsingfors...
- (29) EN: ...utan man hade ju bara biljett att gå.

I (26) används *gå och visit* i betydelsen 'jag brukade besöka'. I detta fall är det inte möjligt att förklara uttrycket med den engelska motsvarigheten *I used to visit*, utan kan snarare förklaras med att AS gör en sammanblandning av det svenska uttrycket *gå på visit* och *go to visit* på engelska. AS uttal av ordet *visit* är svenskt med betoning på slutstavelsen. I de övriga exemplen (27–29) använder alla tre informanter *gå / gick* för 'fara/resa'.

Ett annat återkommande uttryck i materialet är en kopiering av det engelska uttrycket *have to* i betydelsen 'måste'.

- (30) AE: ...så hade jag att ta järnvägen...hade att ta mig fram bäst jag kunde.
- (31) JF: ...du hade att vara ute sent på kvällar och nätter.
- (32) AS: "men du har att äta", sade han.

Den amerikansvenska kopian av *have to* blir alltså 'ha att'.

6.1.3 Lånade adverb och adjektiv

I materialet finns endast några få inlånade adjektiv och adverb. Som Ivars (2019: 222) konstaterar har engelska adjektiv inte tagits in i emigrantspråket i någon större utsträckning.

- (33) AS: Och skrev upp då different, olika things...
- (34) AE: ...som jag tyckte om den så well.
- (35) EN: Så i tre år så arbetade jag straight bara natt, nattskift.
- (36) AS: ...och hon var så comic.
- (37) AS: Oh, de var så nice de där nuserna.

I (33) lånar AS det engelska ordet *different* som här fungerar som attribut till *things*, men korrigerar därefter med en svensk motsvarighet. I (34) använder AE adverbet *well* för att beskriva hur mycket hon tyckte om en klänning och EN använder *straight*

adverbiellt för att beskriva hur han arbetade nattsift. I de två sista exemplen (36, 37) använder AS adjektiven *comic* och *nice* som predikativ. Dessa växlingar kan tänkas vara det Hasselmo kallar funktionell språkväxling, där den engelska enheten är begränsad enhet och fyller någon form av behov i talsituationen. Lexikaliska behov som orsakar kodväxling kan enligt Grosjean (1982) vara lucka i ordförrådet, stående uttryck eller diskursmarkör (se avsnitt 3.2). I detta fall kan det tänkas att AS kopplar ihop de personer hon pratar om med just dessa specifika engelska ord. Annan möjlig förklaring är lucka i ordförrådet eller snarare kanske det Schmid (2011: 43) beskriver som svårighet att plocka fram rätt ord på svenska till följd av att engelskan används mera.

6.1.4 Prepositioner

Det finns en del avvikelser och konstigheter i emigranternas tal vad gäller prepositioner. Nedan finns några utdrag med exempel.

- (38) AS: Well, vi for på båt.
- (39) AS: ...vi var inte rädda ___ arbete.
- (40) AS: ...det brukade vara för middag...
- (41) JF: ...under den tiden.
- (42) JF: Så han tog care av allting...
- (43) EN: ...han kom och pratade till mig.
- (44) EN: ...vi fick sådana där formulär att fylla ut...

I (38) använder AS prepositionen *på* då hon berättar om med vad hon reste. Prepositionsvalet kan inte förklaras varken med den svenska eller engelska prepositionen engelskans preposition skulle vara *by*, och i standardsvenska används prepositionen *med*. Men som Hasselmo konstaterar kan svenska verb, substantiv och adjektiv få andra prepositioner än i svenskan (se kap. 4). I (39) lämnar AS bort prepositionen helt och hållet även om det svenska adjektivet *rädd* tar prepositionen *för* och motsvarande uttryck på engelska skulle vara *afraid of*. I (40) har den engelska prepositionen i uttrycket *for dinner* tagit den svenska prepositionens plats i *till middag*. I de övriga exemplen kan konstateras att prepositionerna utgör översättningar från liknande uttryck på engelska. (41) *during that time* - *under den tiden*, (42) *he took care of* - *han tog care av*, (43) *talked to me* - *pratade till mig* och till sist (44) *fill out*

- *fylla ut*. Hasselmo (1974: 225) kallar prepositioner som härstammar från motsvarande engelska uttryck för förskjutningar.

6.1.5 Samtalssignaler

Konjunktioner och adverb som till exempel *and*, *but*, *anyway*, *of course* och *cause* binder samman meningar i samtalet. I materialet för den här studien förekommer dessa sambandsmarkörer på engelska hos alla fyra informanter från första generationens invandrare. Enligt Hasselmo (1974:121) är konjunktionerna *and* och *but* vanliga hos emigranterna, men saknas nästan helt hos andra generationen. I exemplen nedan presenteras några utdrag där ovannämnda ord används. Dessa uttryck i andra generationens tal behandlas senare i avsnitt 6.2.3.

- (45) AE: ...en påskmorgon and det var snövädret...
- (46) AS: And, och så hade den där vattencent-...
- (47) AE: But här var bara liksom små stigar...
- (48) AE: ...men det var ju anyway några gator att gå på.
- (49) AS: ...because jag såg ingenting som var trasigt på det där benet.
- (50) AS: Cause de betalade inte något mycket...
- (51) EN: ...jag ville inte i gruvan because jag visste att...

And förekommer några gånger i intervjun med AE och AS. I (46) använder AS både engelska *and* och svenska *och* i ett medvetet försök att hålla samtalet svenskt. Endast AE använder *but* (47) ett antal gånger, medan AS däremot inte använder *but* en enda gång, men istället rikligt med *cause* och *because* (49, 50) för att knyta samman satser. AE använder också *anyway* (48) en gång i en annars svensk sats. EN använder endast *because* en gång (51), och JF infogar ingen av dessa sambandsmarkörer överhuvudtaget.

För att uppehålla kontakt med lyssnaren används olika överförda samtalssignaler från engelskan. Ibland förekommer engelska kraftuttryck, och olika lexikaliserade fraser används som språkliga kommentarer (Ivars 2019: 224–225, Hasselmo 1974: 120–122). Nedan följer exempel på dessa:

- (52) AE: Well, no jag tog inte något mycket kläder med.
- (53) JF: No, du vet, no de blev sågade...

- (54) AE: Och jag for på söndagen då, ja. Yeah. Oh ja, det var...
- (55) AS: ...och tog på de där gamla vi hade ju i suitcasen, yes.

Well hör till de absolut vanligaste samtalspartiklarna och inleder ofta svar på frågor (52) (Ivars 2019). De övriga exemplen ovan (53–55) visar användningen av *yes* och *no*, som används en del, men inte i någon större utsträckning. De svenska motsvarigheterna *ja* och *nej* används mer i de intervjuer som används i den här analysen. I materialet förekommer också pragmatiska markörer och två kraftuttryck.

- (56) AE: Jag felt really sorry for her, you know.
- (57) AE: Den var väl av veneer, I guess it was, på den tiden.
- (58) AS: ...men då hade jag här, I don't know, en kusin här ...
- (59) EN: ...hon målade väggar och tak och, oh my gosh! Oj, vad hon arbetade...
- (60) AE: My goodness! Somliga av dem lämnade på sådana där små platser...

AE använder kontaktsignalen *you know* (56) några gånger, AS använder den endast en gång. I övrigt förekommer övervägande *du vet/ vet du* på svenska i materialet. I (57) uttrycker AE osäkerhet med uttrycket *I guess* lika som AS i (58) med uttrycket *I don't know*. Även Hasselmo (1974: 123) konstaterar att emigranterna ofta kommenterar det de säger med uttryck som *I suppose*, *I guess* och *I don't know*.

I exemplen (59) och (60) ses två exempel på engelska interjektionsfraser som används för att beskriva känslor. Enligt Hasselmo (1974: 119) förekommer dylika kraftuttryck ofta i amerikansvenskan.

6.1.6 Kodväxling, lån, attrition

I emigranternas tal förekommer främst enskilda lån av engelska ord och uttryck, som vi sett exempel på ovan. Längre engelska inslag som inte anpassats till svenskans grammatik förekommer mycket sparsamt eller inte alls hos de fyra informanterna. I utdraget av intervjun med AE kan kodväxling till engelska identifieras på två ställen:

- (61) AE: Well, of course it was, and in the first place så hade de ju de där snörliven!

- (62) AE: Och kappa och, ¾ coat, and a little cap on the head and, på huvudet, you know. And that was all. And I had different kläder då...

I exempel (61) är det inte helt klart vad anledningen till kodväxlingen kan tänkas vara. Möjligtvis fungerar samtalssignalen *well* som det Grosjean kallar "trigger" (se avsnitt 3.2) eller möjligen vill AE förstärka meddelandet. Alternativt är uttrycket *of course*, som också ofta används som en sammanbindande samtalssignal, det som sedan förorsakar urspårning innan AE återgår till svenska i slutet av meningen. I den andra meningen (62) beskriver AE hurdan klädsel som var på modet i Kanada då hon kom dit. Den specifika klädkombinationen hör starkt ihop med livet i Kanada och förekommer troligtvis som helhet endast på engelska i hennes vokabulär. Detta uttryck leder sedan till urspårning och AE har tillfälligt svårt att återgå till svenskan.

- (63) EN: Det var, de kunde ha wisdom of Solomon och still så visste de inte vad de göra.

I (63) tar EN till ett stående uttryck som han just då behöver för att beskriva gruvarbetet och problem som fanns där. Enligt Grosjean (se avsnitt 3.2) kan man säga att uttrycket fyller ett lingvistiskt behov i talsituationen.

Även de två övriga emigranterna använder övervägande enskilda engelska lånord och i deras tal förekommer endast enstaka meningar med engelska inslag. AS använder engelska då hon återger en konversation med en amerikansk sjukskötare, och använder då engelska för att återge samtalet. JF håller sig också konsekvent till svenska som samtalsspråk, även om en del enskilda, främst integrerade lånord från engelskan förekommer. Den enda kodväxlingen i JF:s tal är då han berättar om hur han fick ihop pengar för sin resa till Amerika:

- (64) Jag hade good luck.

Om det är frågan om en funktionell språkväxling, eller ett stående uttryck är omöjligt att avgöra.

Några tecken på attrition kan egentligen inte hittas i dessa fyra emigranters tal. De använder engelska lån främst då de pratar om fenomen och teman som anknyter starkt till livet i Amerika. Dessutom använder de varierande mängd engelska samtalssignaler. Även om deras svenska inte är felfri, så har de inga problem att genomföra intervjun

på svenska, och osäkerhet eller tillfällen då de letar efter ord på svenska förekommer inte.

6.2 Andra generationen

Precis som i första generationens tal, så skiljer sig mängden inlånade ord mellan informanterna. Hur de använder sina språkliga resurser verkar vara högst personligt och beroende av situationen. Till följande presenteras engelska lån i andra generationens tal, ordklassvis. Lånen är få och indelningen är därför gjord i färre underavsnitt än i föregående avsnitt 6.1.

6.2.1 Substantiv

AJ använder några kopierade substantiv. *Mina* 'gruva' från engelskans *mine*, *diskar* 'kärl' från engelskans *disches* och *brygga* för 'bro'. Enligt Ivars (2019: 232) har likheten mellan *bridge* och det svenska dialektordet *bryddjon* för 'brygga' resulterat i användningen av *brygga*. *Sågmyllan* förekommer också hos båda generationerna som ett översättningslån från engelskans *sawmill*. Ordet kan därmed med stor sannolikhet kategoriseras som ett etablerat lån eftersom det uppträder i talet hos talare från olika generationer. Övriga engelska substantiv kan klassas som ord och begrepp som hänger ihop med livet i Amerika, och används därför som direkta lån eller delvis integrerade. Exempel på dessa är *training* 'utbildning', *hospitalen* 'sjukhuset' och *american citizenship* för 'amerikanskt medborgarskap'.

6.2.2 Verb

Då det gäller inlånade verb finns det en hel del likheter mellan första och andra generationens tal, båda använder ordet *gick* i betydelsen 'fara' eller 'resa' från engelskans *go*. Ett annat verb som förekommer i både första och andra generationens tal är *renta* 'hyra' som ett integrerat lånord med svensk böjning enligt första konjugationen (*renta*, *rentade*, *rentat*). Ivars (2019: 223) placerar detta verb under gruppen kopierade verb, alltså ett svenskt ord som liknar ett engelskt ord utsätts för semantisk eller syntaktisk förskjutning, i detta fall skulle då det svenska ordet vara *ränta* som fått en ny betydelse. Övriga integrerade verb i materialet är *graduerade* 'fick examen', *holde* 'höll' och *visita* 'besöka'.

(65) AJ: Vi hade bara rentat för det mesta tills, ja även då vi var i Wallace....

(66) JC: Oh, yes. kanhända någon gång vi går.

I exempel (65) berättar AJ om hur de bodde under hennes uppväxt, och konstaterar att de för det mesta hyrde bostad. I (66) svarar JC på frågan om hon någon gång haft lust att fara hem till Åland, varifrån hennes mamma var hemma. Och använder 'gå' i betydelsen 'resa'/'fara'.

6.2.3 Övriga inlån

De enskilda engelska enheter som andra generationens talare använder är betydligt färre än hos första generationen. Som Hasselmo (1974, se avsnitt 2.2) påpekar lärde sig andra generationen svenska av sina föräldrar och med den de engelska lånord som var etablerade i amerikansvenskan. Eftersom de också lärde sig engelska tidigt, sorterades en del engelska ord ut från svenskan. Andra generationen var mer mån om att skilja på svenska och engelska. De inlånade lexikala enheterna är färre, och de som används är etablerade ord i amerikansvenskan, som eventuellt inte uppfattas av talaren som icke-svenska enheter. Engelska adjektiv förekommer inte alls och de engelska samtalssignalerna är betydligt färre än i första generationens tal. Konjunktionerna *and* och *but* förekommer inte alls hos AJ, men JC använder dessa frekvent under hela samtalet, speciellt *and* i början av satser. Båda använder i någon mån också en del andra samtalssignaler, speciellt *well* och *see* (67–70).

(67) JC: And när de var runt 20 år gamla så kom de tillbaka till Amerika.

(68) JC: But när mamma dog...

(69) AJ: ...well, det var en liten creek. Å?

(70) AJ: No, see, jag levde mitt liv bakfram.

6.2.4 Kodväxling och attrition

De två informanterna från andra generationen skiljer sig åt då det gäller användning av engelska. AJ kodväxlar flera gånger. AJ kommenterar inte det hon uttrycker på engelska, och det är möjligt att hon inte ens märker det själv. Det händer också att hon stannar upp för att leta efter det svenska ordet, frågar eller säger först ordet på engelska och korrigerar sedan med ett svenskt ord eller uttryck:

(71) AJ: ...that was kind of interesting when we were kids.

(72) AJ: Ja. What would it be, you know, lead, from those leadmines.
What would that be in Swedish?

(73) AJ: Vad är det på svenska? A prospect, en tunnel, där miningtunnel.
Jag vet inte om det är.

(74) AJ: Det var en liten creek. Å?

Jag tolkar de engelska inslagen i AJ's tal som ett sätt att fylla ett lingvistiskt behov. Hon har mycket att berätta och använder det språk som först finns till hands, även om hon nog också frågar efter de svenska orden 'å' och 'gruvgång', vilket troligtvis beror på att hon aldrig i någon större utsträckning vare sig hört eller använt de här svenska orden. Emigranterna tog in engelska ord i svenskan för nya företeelser och andra generationen fick nödvändigtvis aldrig höra den svenska motsvarigheten. Då AJ inte hittar dessa svenska ord kan därmed inte härledas till attrition, men kan förklaras med att den svenska hon fått lära sig bestod av många engelska lån.

JC kodväxlar betydligt mindre. En del ord som hänger ihop med vardagslivet i Amerika säger hon först på engelska och strax efter på svenska (75).

(75) JC: And så hade vi unga kritter, kalvar..., gjorde hay, hö för dem.

(76) JC: And han sa, att Amerika har varit good to him. Good till honom.
Eller bra skulle jag säga.

I (76) berättar JC om sin pappa och återger det han hade sagt, och efter att först återge det på engelska, översätter hon det.

De två informanterna som representerar andra generationen anstränger sig för att tala enbart svenska, dvs. försöker orientera sig mot en enspråkig samtalskod. De ord som de inte kan frågar de om av intervjuaren. Inte nödvändigtvis för att de har glömt dem, men för att det är ord som i amerikansvenskan lånats in från engelskan och de har eventuellt aldrig ingått i sin svenska form i den svenska de lärt sig då de vuxit upp.

6.3 Anna

Även om Anna hör till den första generationens emigranter har jag valt att analysera Annas tal i ett eget avsnitt. Som nämdes i avsnitt 5.1.1 gifte sig Anna med en amerikansk man tidigt efter emigrationen och har talat mest engelska efter det. Anna

har alltså i motsats till de övriga informanterna inte haft svenska som hemspråk efter emigrationen.

Här nedan är ett kort utdrag ur intervjun med Anna. Annas tal är tydligt avvikande då det gäller engelska inslag jämfört med de övriga första generationens informanter.

Ja. And then jag hade att betala åtta daler mer to kom and gå på the Titanic. And vi lämnade Southampton in England den 10th of April. And everything seemed to be alright, of course it took a long time, det var en stor båt. I forget the length and height because det är så long ago. See, jag var seventeen years, jag var 17 år gammal. And then jag var, vad kallar du det, sjösjuk.

(Invandrare berättar: Anna Kincaid. (1971): 1971:445.)

Anna har inte glömt sitt modersmål helt och hållet, men blandar friskt mellan svenska och engelska. Det är svårt att bestämma om hon talar svenska med engelska inslag eller engelska med svenska inslag. Då hon berättar sin ålder gör hon det först spontant på engelska, men kompletterar med samma sak på svenska. På liknande sätt gör hon flera gånger. Ofta är hon tvungen att leta efter orden på svenska och uttrycker osäkerhet genom att ställa metaspråkliga frågor av typen: "vad kallar du det?". Det här kan tolkas som att Anna lider av åtminstone en lindrigare form av attrition (se avsnitt 3.4) Språket under hela intervjun med Anna ser ut på samma sätt. Engelska är tydligt det starkare språket, även om svenskan fortfarande finns kvar.

I Annas tal förekommer inte de typiska dragen för amerikansvenskan; även om hon blandar svenska och engelska ord och uttryck om varandra så blandas inte de grammatiska systemen i samma utsträckning som i de andra informanternas tal. En del likheter går ändå att hitta:

- (77) And we hade to vänta for en annan ship."
- (78) Jag var på tredje klassen, den cheapest jag kunde få.
- (79) He said "jag hoppas min mor prayer for me now", bedjer för me...
- (80) And jag kunde putta min hand...
- (81) Jag ville inte gå på en small livbåten but then flickan och jag...
- (82) ...jag såg vad som hade happnad.
- (83) många som hade loosat sina bekanta...Hon loosade sin sweetheart...
- (84) Well, from Munsala, and Peltmo, you know.

I (77) använder Anna *hade to* i betydelsen 'måste', 'vara tvungen att'. De övriga första generationens informanter använder *hade att* som en kopierad version av engelskans *had to*. Annas version kan sägas vara mer engelsk. Det engelska adjektivet *cheap* (78) komparerar Anna enligt en kombination av både de svenska och engelska komparationsreglerna jfr **den** billigaste - the **cheapest**. I exemplen (79, 80) förekommer engelska verb som böjs enligt svensk grammatik. *Pray-er* 'ber' och kunde *put-ta* 'kunde sätta', likaså har det engelska verbet *happen* och svenskans *hända* (82) blandats ihop till en försvenskad form i supinum *hade happnad*. EN använder *har happnat* (se ex. (22) avsnitt 6.1.2). Även verbet *lose* (83) böjs enligt första konjugationen för svenska verb som Hasselmo (1974) konstaterar är vanligt i amerikansvenskan. Anna använder också konjunktionerna *and* och *but* (80, 81) för att binda ihop satser. Men till skillnad från de andra informanterna är satserna inte fullständigt svenska och *and* används betydligt oftare av Anna. Hon använder också både *well* och *you know* (84) men här i en fullständigt engelsk sats. På samma sätt används också *because*, *cause* och *you see* som sambandsmarkörer både i svenska, engelska och språkblandade satser.

Annas egen berättelse om hur svenskan byttes till engelska lyder så här:

And cause jag giftade en American så mina barn kan inte tala any svenska. Too bad jag inte, cause jag kunde inte. At that time, you see, min man kunde inte tala, cause jag arbetade här i Amerika i hushåll så jag lärde språket och lärde att koka and göra vad de gör här. And cause the only thing is that I got married very young.

(Invandrare berättar: Anna Kincaid. (1971): 1971:445.)

7 Sammanfattning och diskussion

Syftet med den här studien var att lyfta fram olika språkkontaktfenomen som kan urskiljas i ett urval av de intervjuer som Amerikaexpeditionen 1971 gjorde med finlandssvenska amerikaemigranter. Jag ville veta vilka spår kontakten med engelskan har lämnat i informanternas talade svenska, och om det finns likheter och skillnader i emigranternas och andra generationens talade språk samt vilka de i så fall är. Slutligen var jag nyfiken på om och hur modersmålet påverkas av att kontakten till det bryts. I det här kapitlet skall jag sammanfatta resultaten av min analys.

Vilka spår av språkkontakt kan urskiljas i de finlandssvenska emigranternas talade språk i en intervju på svenska? Som andra forskare redan tidigare konstaterat (Hasselmo 1974, Huldèn 1972 m.fl.) använder emigranterna sina språkkunskaper på ett kreativt sätt. En del lån från engelskan har fått en permanent plats i amerikansvenskans ordförråd, och många av de engelska lånen har genomgått en anpassning till det svenska språkets system för att bättre passa in. I analysen kan konstateras att i huvudsak använder informanterna försvenskade versioner av engelska lån. Lånen är oftast enstaka ord som beskriver specifika fenomen i emigranternas vardag i Amerika. Orsaken bakom lånen är något man endast kan spekulera om, men alltid handlar det inte nödvändigtvis om att talaren inte skulle ha ett svenskt ord för det hen vill säga.

Emigranterna kunde ingen engelska då de kom till Amerika, och det första de lärde sig var de termer som användes i yrkeslivet. Beroende på inom vilken bransch de sysselsatte sig, blev det engelska ordförrådet lite olika. Engelskans kontaktsignaler var också bland det första emigranterna tog till sig. De emigranter vars tal jag analyserat i den här undersökningen kan konstateras använda engelskan på ett eget, högst personligt sätt. Det finns likheter, men också skillnader. Även Hasselmo påpekar att amerikansvenskan kan ses som en rad kontaktvarianter av svenska och att språket varierar beroende på tid, plats, situation och individ (se avsnitt 2.2). Precis som tidigare forskning visat (Hasselmo 1974, Blomqvist 1978, Ivars 2019 m.fl.) är substantiv och sambands- och samtalssignaler mest förekommande lånen från engelskan. I informanternas tal förekommer i huvudsak enskilda engelska lånord och ofta är de integrerade i svenskans grammatiska system. Större ointegrerade engelska enheter förekommer sparsamt, kanske har informanterna ansträngt sig för att hålla samtalet svenskt, eftersom intervjun gick på svenska och informanterna ombads att tala svensk dialekt. Som Ivars (2019) påpekar, gjordes intervjuerna med intresse för emigranternas svenska, och de som intervjuats kan därför inte antas representera alla emigranter, utan snarare dem som hållit fast i svenskan.

Även om informanterna använder både svenska och engelska, är det ingen tvekan om att baspråket är svenska och engelskan används som en resurs där det av olika orsaker finns behov. Ibland kommenterar informanterna de engelska inslagen, fyller på med en svensk motsvarighet eller frågar efter det svenska ordet.

Den svenska informanterna talar i intervjun är inte nödvändigtvis det språk de talar hemma eller med varandra. Även Hasselmo menar att i informella samtal mellan emigranter som känner varandra väl kan blandningen svenska/engelska vara betydligt större (se avsnitt 2.2).

Representanterna för andra generationen var endast två eftersom de flesta från andra generationen som Amerikaexpeditionen träffade inte klarade av ett samtal på svenska. Dessa två informanters talade svenska kan alltså klassas som undantag snarare än normen för andra generationen. De har i jämförelse med första generationens emigranter färre engelska inlån och frågar oftare efter det svenska ordet. Jag tolkar det som att de är mer måna om att hålla språken isär. De svenska ord de frågar efter är främst termer som hör ihop med yrkesliv och natur i Amerika t.ex. *creek* 'bäck' och *leadmine* 'blygruva'. Även om andra generationens talare använder färre enskilda lånord, så kodväxlar de mer än första generationens emigranter, speciellt AJ.

Anna, som haft betydligt mindre kontakt med svenskan, talar en sammanblandning av svenska och engelska. Till skillnad från de övriga i första generationen är de engelska orden mer sällan integrerade och det är troligt att Anna delvis tar in engelska ord och uttryck på grund av att hon har svårt att hitta de svenska orden. Som Schmid (se avsnitt 3.4) påpekar kan avvikelser i ordförrådet på grund av bruten eller begränsad kontakt med modersmålet bero på svårigheter i att finna rätt ord och det löses ofta genom att låna in motsvarigheter från andraspråket. Att avgöra orsaken bakom inlånen är ändå svårt men olika markeringar i talet såsom tvekan, pauser, repetitioner och självkorrigeringar kan ge en antydning om att talaren har problem med att finna ord. Anna korrigerar sitt tal och frågar efter de svenska orden ofta, vilket enligt Schmid kan tolkas som problem i tillgången till modersmålet. Baspråket i intervjun med Anna är inte lika klart som hos de övriga informanterna. I talet förekommer ofta det Hasselmo kallar urspråring eller "triggering" enligt Grosjean (se avsnitt 3.2), där hela meningar eller till och med flera meningar i rad uttrycks på engelska. Hos de övriga informanterna förekommer detta mycket sparsamt.

Likheterna i första och andra generationens talade svenska är användningen av de engelska samtalssignalerna samt en del engelska ord och fraser som kan konstateras vara en del av den amerikansvenska normen och allmänt godtagna lån. Som tidigare nämnts är användningen av engelska högst individuell och varierar talare emellan.

Olikheter i de olika generationernas talade språk syns främst i att första generationens emigranter använder en hel del mer eller mindre integrerade lånord, men de har inga problem i att uttrycka sig och de spårar sällan ut trots dessa. De engelska inlånen är försvenskade och emigranterna ser dem inte nödvändigtvis som engelska, utan som en naturlig del av deras språk. Olikheterna som kan urskiljas i detta material är främst andra generationens strävan efter att använda endast svenska.

Den här undersökningen har visat att de finlandssvenska emigranternas talade svenska har samma drag som den amerikansvenska som Hasselmo beskriver hos de svenska Amerikaemigranterna. De engelska lånorden är långt desamma och integreras på samma sätt. Det finns ändå individuella skillnader och varje talare, oberoende av vilken generation hen representerar, använder sina språkliga resurser på ett personligt sätt. Weinreich (se avsnitt 3.1) gör skillnad på individens användning av sina två språk och de förändringar i språket som sker till följd av återkommande användning av andraspråksinslag på gruppnivå. De engelska samtalssignalerna var det första emigranterna lärde sig och de kan sägas vara det Weinreich beskriver som sanden på bottnet (se avsnitt 3.1). Även vissa substantiv och verb är väletablerade och en naturlig del av både emigranternas och andra generationens språk. Också Anna som haft betydligt mindre kontakt med svenskan i Amerika använder en del etablerade lånord.

Resultatet av den här undersökningen gäller endast för de informanter vars tal jag analyserat. Det är möjligt att resultatet hade sett annorlunda ut ifall jag valt andra informanter. Som Amerikaexpeditionen 1971 kunde konstatera hade de flesta representanter från andra generationen svårt att uttrycka sig på svenska och andra generationen i den här studien utgör således två språkliga undantagsfall. Jämförelsen mellan generationerna kan alltså gälla endast dessa informanternas tal.

8 Avslutning

Arbetet med denna avhandling har varit en tidsresa mer än 100 år tillbaka i tiden. Emigranternas berättelser har både fånglat och berört. Förutom upplevelser i ett nytt land med ett nytt språk har också deras sätt att uttrycka sig och utnyttja sina språkliga resurser fascinerat. Precis som dessa individer tillsammans med tusentals andra emigrerade för ett bättre liv, finns det också idag många som flyttar till ett annat land

av olika orsaker. Informanterna i den här studien har hållit sitt modersmål vid liv och speciellt representanterna från andra generationen visar att även om engelska varit huvudspråket sedan de började skolan, så har den regelbundna kontakten och användningen av svenska gjort att de ännu långt in i vuxenåldern obehindrat kan föra en konversation på svenska.

Språk möts, utvecklas och förändras men endast om de används. Ett språk som inte ges utrymme, glöms bort och blir allt svårare att plocka fram. Anna slutade använda sitt modersmål, och även om det fortfarande kunde plockas fram tiotals år senare, visar hennes osäkerhet och brist på ordförråd att hennes modersmål fått en ordentlig stöt.

Den här avhandlingen kan ses som ett ytskrap av det material som samlades in av Amerikaexpeditionen och det finns mycket mer att upptäcka för den som är intresserad. Det kunde vara intressant att göra jämförelser med finlandssvenskar i Amerika idag: hur talar de, och hur talar deras barn, födda i Amerika? Har finlandssvenskar blivit bättre eller sämre på att hålla sitt modersmål vid liv? Idag finns, jämfört med för hundra år sedan, i alla fall betydligt bättre förutsättningar att uppehålla kontakten med ett språk oberoende av var man befinner sig.

Litteratur

Abrahamsson, N, Bylund, E. 2012. Förstaspråksutveckling i andraspråksmiljö. I: Axelsson, Hyltenstam, K., & Lindberg, I. (red.) *Flerspråkighet: en forskningsöversikt*. [Vetenskapsrådet]. Vetenskapsrådets rapportserie 5: 2012. Stockholm. s 153–231.

Ahlbäck, Ragna (red.) 1976. *Amerikatrunken: emigranter berättar om sig själva*. Helsingfors: Schildts.

Berglund, Raija 2008. *Ett barns interaktion på två språk: en studie i språkval och kodväxling*. Vasa: Vasa universitet.

Blomqvist, Marianne 1978. *Amerikafinlandssvenskans lexikon: en undersökning av österbottniska emigranternas kontakter med engelskan, särskilt lexikalisk interferens i deras talspråk*. Helsingfors: Helsingfors universitet.

Börestam, Ulla, Huss, Leena 2001. *Språkliga möten: tvåspråkighet och kontaktlingvistik*. Lund: Studentlitteratur.

Hasselmo, Nils 1974. *Amerikasvenska: en bok om språkutvecklingen i Svensk-Amerika*. Stockholm: Esselte studium.

Haugen, Einar 1950. *The Analysis of Linguistic Borrowing*. *Language* (Baltimore), 26 (2), s.210–231. <https://doi.org/10.2307/410058>

Huldén, Lars 1972. Finlandssvenskan i USA och Kanada. I: Arne Hamburger, Arnulv Sundman, Bertil Molde (red.) *Språk i Norden*. Årsskrift för de nordiska språknämnderna. (s.59–72). Lund: Nämnden för svensk språkvård. (Hämtad 20.08.2021)
<https://www.isof.se/lar-dig-mer/publikationer/publikationer/1972-01-01-sprak-i-norden-1972>

Institutet för de inhemska språken 2021. *Ordbok över Finlands svenska folkmål*.

Svenska litteratursällskapet i Finland. (Hämtad 15.01.2022)

<https://kaino.kotus.fi/fo/?p=main>

Institutet för språk och folkminnen 2021. *Om Amerikasvenskan*. (hämtat 25.09.2021)

<https://www.isof.se/lar-dig-mer/webbutställningar/halsningar-from-amerikat/om-amerikasvenskan>

Ivars, Ann-Marie 2019. Emigrantspråk- i Amerika, Argentina och Sverige. I: Tandefelt, M., Fremer, M., Hansén, S.-E., Holm-Cüzdan, H., Hällström-Reijonen, C. af, Ivars, A.-M., Jonasson, M., Thylin-Klaus, J., Tidigs, J., Wiik, B., & Zilliacus, C. 2019. *Finländsk svenska från 1860 till nutid*. Svenska litteratursällskapet i Finland. (Hämtat 25.09.2021)

<https://www.sls.fi/sv/utgivning/finlandsk-svenska-fran-1860-till-nutid>

Ivars, Ann-Marie 2020. *Amerikaminnen: återvandrare och invandrare berättar*.

Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Kivinen, Raija 1991. *Kodväxling hos tre åländska emigranter i Amerika*.

Helsingfors:Helsingfors universitet.

Larsson, I, Tingsell, S., Andréasson, M., Lyngfelt, B., & Nilsson, J. I. 2012.

Amerikasvenskan förr och nu. Norsk lingvistisk tidsskrift : NLT. 30 (2), 263–.

Matras, Yaron 2009. *Language contact*. Cambridge: Cambridge University Press.

Myhrman, Anders 1972. *Finlandssvenskar i Amerika: The Finland-Swedes in America*.

Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Nilsson, Jenny & Sofia Tingsell 2018. *Svenskan i kontakt med Amerika*. Språkbruk

2/2018. (Hämtat 26.10.2018) <https://www.sprakbruk.fi/-/svenskan-i-kontakt-med-ameri-1>

Poplack, Shana 2012. *What does the Nonce Borrowing Hypothesis hypothesize?*

Bilingualism (Cambridge, England). [Elektronisk version] 15 (3), s. 644–648.

Poplack, Shana & Meechan, Marjory 1995. Patterns of language mixture: nominal structure in wolof-french and fongbe-french bilingual discourse. I: Lesley Milroy & Pieter Muysken (eds.) *One speaker, two languages. Cross-disciplinary perspectives on code-switching*. Cambridge: Cambridge University Press.

Romaine, Suzanne 1995. *Bilingualism*. 2nd ed. Oxford: Blackwell.

Schmid, Monika S. 2011. *Language attrition*. New York: Cambridge University Press.

Reuter, Mikael 2015. *På en generation blev svenskan engelska*. Språkbruk 4/2015. <https://www.sprakbruk.fi/-/pa-en-generation-blev-svenskan-engelska> (hämtat 22.09.2021)

Schmid, M. S. 2011. *Language attrition*. New York: Cambridge University Press.

Skutnabb-Kangas, Tove 1981. *Tvåspråkighet*. Lund: Liber Läromedel.

Siirtolaisinstituutti 2021. *Emigration*. (Hämtat 19.11.2021) <https://siirtolaisuusinstituutti.fi/sv/forskning/emigration/>

Thomason, Sarah G. 2001. *Language contact: an introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Weinreich, Uriel. 1979. *Languages in Contact: Findings and Problems*. Berlin/Boston: De Gruyter, Inc. <http://ebookcentral.proquest.com/lib/helsinki-ebooks/detail.action?docID=929128>

Primärmaterial

Ahlbäck, Ragna, Lars Huldén, Ann-Marie Ivars, och Mikael Reuter. SLS 1859 *Amerikaexpeditionen 1971*. Svenska litteratursällskapet i Finland. <https://www.sls.fi/sv/samlingarna>